

KS. ADAM SKRECZKO*

RODZICIELSTWO JAKO WSPÓLNE ZADANIE RODZINY I KOŚCIOŁA

Rodzicielstwo jest bardzo wzniosłym zadaniem, do którego zostaje powołany człowiek zawierający małżeństwo, a małżonkowie wypełniając to zadanie stają się wolnymi i odpowiedzialnymi współpracownikami Boga-Stwórcy.

Zagadnienie rodzicielstwa może być rozpatrywane na wiele różnych sposobów. Jest ono dane i zadane najpierw rodzicom, ale także tym społecznościom, które zajmują się wychowaniem dziecka, jak również innym oddziaływaniem na dzieci i rodziców. Należy w tym miejscu wymienić państwo, głównie poprzez szkolnictwo, a także media, ale nie wolno zapominać o Kościele.

Czytając dokumenty Kościoła możemy dostrzec, że poświęcają one wiele miejsca temu zagadnieniu. Najbardziej znane są wypowiedzi zawarte w encyklice Pawła VI *Humane vitae*, Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (nr 47-52), adhortacji apostolskiej Jana Pawła II *Familiaris consortio*, *Liście do Rodzin* oraz w najnowszym dokumencie papieskim – adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia*.

Opracowanie to nie jest jakąś nową, rewelacyjną próbą przedstawienia odpowiedzialnego rodzicielstwa, pragnie jedynie zaprosić do zastanowienia się nad formami pomocy Kościoła współczesnej rodzinie w realizacji rodzicielskich zadań. Dziecko jest dobrem nie tylko rodziny, ale również Kościoła. Jako członkowie Kościoła winniśmy ciągle czynić refleksję nad naszym możliwym wkładem w dzieło odpowiedzialnego rodzicielstwa.

1. Prawo i obowiązek rodziców do wychowania dziecka

Rodzice są pierwszymi wychowawcami swoich dzieci¹. Prawo – obowią-

---

* ks. prof. dr hab. Adam Skreczko – kierownik Katedry Teologii Pastoralnej Małżeństwa i Rodziny na Wydziale Studiów nad Rodziną Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; e-mail: skreczko@bialystok.opoka.org.pl

¹ „Bezpośrednimi wychowawcami w stosunku do swoich dzieci pozostają zawsze na pierwszym miejscu rodzice. Rodzice mają też w tej dziedzinie pierwsze i podstawowe uprawnienia. Są wychowawcami, ponieważ są rodzicami”. Jan Paweł II, *List do Rodzin*, nr 16 [dalej: LdR].

zek rodziców do wychowania jest czymś istotnym i jako taki związany jest z samym przekazywaniem życia ludzkiego. Jest on pierwotny i mający pierwszeństwo w stosunku do zadań wychowawczych innych osób. Rodzice mają „pierwszeństwo w stosunku do zadań wychowawczych innych osób czy instytucji z racji wyjątkowości miłości łączącej rodziców i dzieci, i nie mogą być zawłaszczane przez nikogo”².

Także sprawę religijnego wychowania dzieci Kościoła zleca w pierwszym rzędzie rodzicom, bo do nich z natury to przynależy. Chrześcijańscy rodzice, na mocy przyjętego przez siebie chrztu, są włączeni w wielką rodzinę chrześcijańską, jaką jest Kościół³. Wraz z Kościołem mają pełnić misję Chrystusa, przekazaną przez Niego, misję zbawczą. W jej zakresie mieści się obowiązek religijnego wychowania dzieci. O tym obowiązku przypomina także odnowiona liturgia chrztu w słowach celebransa: „Prosząc o chrzest dla swoich dzieci, przyjmujecie na siebie obowiązek wychowania ich w wierze, aby zachowując Boże przykazania, miłowały Boga i bliźniego, jak nas nauczył Jezus Chrystus. Czy jesteście świadomi tego obowiązku?”.

Bóg powołuje małżonków „do uczestnictwa we władzy i miłości samego Boga Ojca i Chrystusa Pasterza, a także w macierzyńskiej miłości Kościoła, wzbogaca ich darami mądrości, rady, męstwa i wszystkimi innymi darami Ducha Świętego po to, ażeby pomogli dzieciom w ich ludzkim i chrześcijańskim wzrastaniu”⁴. Wychowawcze działanie rodziców nie jest jakimś marginalnym przejawem ich aktywności, ale nabiera godności powołania i w tym sensie staje się posługą Kościoła w dziele budowania jego członków⁵. Zaakceptowanie przez nich tego zapewnia odpowiedzialną formację dzieci oraz reguluje właściwy porządek współpracy pomiędzy rodzicami a pozostałymi osobami czy instytucjami wychowawczymi⁶. W tym kontekście mówi się o zasadzie pomocniczości, którą mają kierować się inne podmioty wychowujące. Jan Paweł II wypowiedział się na ten temat takimi słowami: „Państwo i Kościół mają obowiązek służenia rodzinom wszelkimi możliwymi formami pomocy, aby rodziny mogły prawidłowo wypełniać swe zadania wychowawcze. (...) Pomoc winna być proporcjonalna do niewystarczalności rodziny”⁷.

Prawo rodziców do religijnego wychowania dzieci zabezpiecza szereg gwa-

² Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, nr 36 [dalej: FC].

³ Zob. M.E. Stawarz: *Chrzest jako początek nowego życia* (Rz 6, 8). *Teologiczno-biblijne korzenie propozycji pastoralnych*, w: *Sentencje. Rozprawy*. Opracowania, red. Z. Godlewski, Warszawa 2010, s. 465-519.

⁴ FC, nr 38; zob. W. Rzepa, *Wychowanie chrześcijańskie w rodzinie*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, red. A. Tomkiewicz, W. Wieczorek, Lublin 2010, s. 381-393.

⁵ Zob. J. Bajda, *Powołanie małżeństwa i rodziny*, Łomianki 2010; Cz. Parzyszek, *Formacja do odkrywania i akceptacji powołania w rodzinie*, „Królowa Apostołów” (2007), nr 2, s. 3-6.

⁶ Zob. S. Dziekoński, *Korelacja wychowania w rodzinie, parafii, szkole – potrzeba i możliwości*, w: *Rodzina – szkoła – Kościół. Korelacja i dialog*, red. P. Tomasiak, Warszawa 2003, s. 27-46.

⁷ FC, nr 40.

rancji prawnych⁸. *Karta Praw Rodziny* tak tę sprawę uwypukla: „Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniem religijnymi i moralnymi”⁹, „naruszane są prawa rodziców, gdy państwo narzuca obowiązkowy system wychowania, z którego zostaje usunięta całkowicie formacja religijna”¹⁰.

2. Wychowawcza funkcja Kościoła

Pomoc rodzinie w wychowaniu religijnym niesie przede wszystkim Kościół, który ma prawo do wychowania, ponieważ jego charakter jest nadprzyrodzony, zaspokajający dążenie człowieka do świętości. Kościół stara się towarzyszyć człowiekowi na różnych drogach jego ziemskiego życia i „uważa służbę rodzinie za jedno ze swych najistotniejszych zadań”¹¹. Kościół ze swej natury włączony jest w troskę o rodzinę. Decyduje o tym naturalna i nadprzyrodzona doniosłość posłannictwa rodziny, jak również liczba wciąż pojawiających się zagrożeń utrudniających, czy wprost uniemożliwiających prawidłowy rozwój życia rodzinnego, a zwłaszcza wychowania religijnego potomstwa¹².

Podstawą działalności wychowawczej Kościoła jest fakt, że „Bóg jest pierwszym wychowawcą swojego Ludu”¹³. Działalność Kościoła, zwana duszpasterstwem, ma charakter pedagogiczny i jest kontynuacją pedagogii Bożej rozpoczętej aktem stworzenia człowieka, a dopełnionej jego odkupieniem¹⁴. Duszpasterskie zadania wychowawcze Kościoła stanowią kontynuację zbawczego posłannictwa Chrystusa. Słusznie stwierdził Stefan Kunowski: „Duszpasterstwo z jednej strony ma uobecniać Chrystusa w słowie i sakramencie, ale z drugiej musi przygotować i pobudzać wiernych do dawania w dialogu z Bogiem prawidłowej odpowiedzi swą wiarą, nadzieją i miłością na łaskawe propozycje Boże. (...) Dla skutecznego duszpasterstwa jest konieczna pedagogika, która by dopomagała do uformowania prawidłowej postawy wiernych w dialogu i spotkaniu z Chrystusem”¹⁵.

⁸ Podstawy prawne znajdujemy w: *Kodeksie Prawa Kanonicznego*, kan. 793 i 799, *Konkordacie zawartym 28 lipca 1993 r. między Stolicą Apostolską i Rzeczypospolitą Polską* (Dz.U. RP z 1998 r., nr 51, poz. 318), art. 5 i 12-13; *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobów organizowania nauki religii w przedszkolach i szkołach publicznych* (Dz.U. RP z 1999 r., nr 67, poz. 753); *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (Dz.U. RP z 1997 r., nr 78, poz. 483), art. 53; *Ustawie o systemie oświaty* (Dz.U. RP z 1997 r., nr 28, poz. 153), art. 1.2 i art. 12.1.

⁹ *Karta Praw Rodziny*, art. 5a.

¹⁰ Tamże, art. 5d.

¹¹ LdR, nr 2.

¹² Zob. B. Mierzwiński, *Kościół katolicki wobec współczesnych zagrożeń rodziny polskiej*, w: *Zagrożenia rodziny w aspekcie pastoralno-społecznym*, red. I. Celar y, G. Polok, Katowice 2008, s. 33-49.

¹³ Jan Paweł II, *Adhortacja Apostolska Christifideles Laici*, nr 61.

¹⁴ Zob. S. Dziekoński, *Rozwój wychowawczej myśli Kościoła na przestrzeni ostatnich wieków*, Warszawa 2004; R. Kamiński, *Działalność zbawcza Kościoła*, Lublin 2007.

¹⁵ S. Kunowski, *Pedagogika pastoralna w odnowie soborowej*, w: *Pedagogika pastoralna*, red. M. Marczewski, Lublin 2003, s. 24.

Jan Paweł II przypomniał, że Kościół ma obowiązek służenia rodzicom wszelkimi możliwymi formami w wypełnianiu ich zadań wychowawczych¹⁶. Kościół wypełnia to zadanie poprzez całą swoją pedagogikę religijną obfitującą w sobie właściwe środki wychowawcze. Kościół broni godności i praw osoby ludzkiej oraz występuje w obronie praw rodziny do religijnego wychowania dzieci.

Kościół katolicki poprzez głoszenie swojej nauki dotyczącej wychowania chrześcijańskiego stara się przywrócić rodzinie współczesnej jej „sakralny” charakter, a także przeciwdziałać postępującemu we współczesnym świecie rozpadowi podstawowych zasad moralnych i niewłaściwym wzorcom wychowawczym¹⁷.

Kościół niesie rodzinom nadzieję płynącą z Ewangelii i na jej bazie ukształtowany system postulatów wychowawczych. Kościół pragnie nade wszystko wychowywać „poprzez rodzinę”, w oparciu o właściwą jej „łaskę stanu” i „charyzmat” wspólnoty rodzinnej¹⁸. Zatrzymajmy się na jednym z wymiarów działalności duszpasterskiej Kościoła, jakim jest wsparcie rodziców w wypełnianiu ich powołania rodzicielskiego.

3. Formy kościelnej pomocy rodzinie w wypełnianiu powołania rodzicielskiego

Wychowawcza funkcja Kościoła aktualizuje się przez „działalność nauczycielską, liturgiczną i pastoralną. Są to podstawowe funkcje urzeczywistniania się Kościoła”¹⁹. Stąd też zajmiemy się teraz ich omówieniem, szukając odpowiedzi na pytanie jakie zadania stawia sobie Kościół katolicki w dziedzinie pomocy rodzinie w realizacji zadań rodzicielskich.

3.1. Działalność nauczycielska

Zadaniem Kościoła jest przede wszystkim głoszenie Ewangelii wszystkim ludziom²⁰. Kościół pragnie przekształcać świat przez głoszenie Ewangelii miłości, której światło „zawsze na nowo rozprasza mroki ciemnego świata i daje nam odwagę do życia i działania, (...) żeby w ten sposób sprawić, aby Boże światło dotarło do świata”²¹. Głoszenie Chrystusa i Jego zbawczego orędzia jest dla wszystkich najważniejszym zadaniem. „Biada mi – mówił św. Paweł gdybym nie głosił Ewangelii” (1 Kor 9, 16). Udział w nauczycielskim zadaniu

¹⁶ Por. FC, nr 40.

¹⁷ Zob. F. Adamski, *Rodzina między Sacrum a Profanum*, Poznań 1987.

¹⁸ Zob. J. Zimny, *Wychowanie religijne w rodzinie. Rodzina jako Kościół domowy*, red. A. Tomkiewicz, W. Wieczorek, Lublin 2010, s. 395-407.

¹⁹ B. Drożdż, *Wychowawcza funkcja Kościoła w społeczeństwie pluralistycznym*, Legnica 1997, s. 173; zob. Z. Zaremski, *Działania pastoralne Kościoła w służbie małżeństwu i rodzinie*, „Ateneum Kapłańskie” (2006), z. 584, s. 73-88.

²⁰ Por. Paweł VI, Adhortacja apostolska *Evangelii nuntiandi*, nr 1.

²¹ Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est*, nr 39.

Kościół ma szczególnie papież, biskupi, kapłani oraz wybrane grupy osób świeckich (np. katecheci).

3.1.1. Przepowiadanie Słowa Bożego

Przepowiadanie kościelne w pierwszej kolejności polega na przekazywaniu słowa Bożego i uobecnianiu go w kontekście współczesności²². Przepowiadanie to dokonuje się na różne sposoby, w zależności od okoliczności, w których się odbywa i od celów, jakie sobie stawia. Celem przepowiadania słowa jest budzenie i pogłębienie wiary, jak też kształtowanie osądu spraw życiowych w jej świetle²³. Wchodzą w to kwestie wychowania rodzinnego. Ma ono przybliżyć pełny obraz zamysłu Bożego względem małżeństwa i rodziny²⁴.

Dokumenty soborowe (zwłaszcza *Konstytucja o liturgii*) i postkoncylialne za najważniejszą formę przekazu słowa Bożego uważają homilię. Warto zauważyć, że dla ogromnej większości katolików polskich niedzielna homilia czy kazanie jest nadal podstawowym źródłem wiedzy religijnej i inspiracją do życia prawdziwie chrześcijańskiego²⁵.

Szczególnym czasem do przepowiadania słowa Bożego są rekolekcje oraz misje parafialne, zwłaszcza te, które mają charakter ewangelizacyjny, kiedy to orędzie zbawcze kierowane jest do całych rodzin. Misje przeprowadza się przynajmniej co dziesięć lat. Duszpasterze troszczą się o utrwalanie ich duchowych owoców, urządzając np. po roku odnowienie misji²⁶. Często przy tej okazji głoszone są nauki dla rodziców.

Doskonałą okazją do podjęcia tematyki rodzinnej w ramach mszy św. są przeżywane w ciągu roku liturgicznego uroczystości związane z życiem rodzinnym, jak np. uroczystości Bożego Narodzenia i Paschy, Świętej Rodziny, uroczystość św. Józefa, uroczystość Zwiastowania itd. Głoszenie prawdy o małżeństwie i rodzinie, szacunku do życia ludzkiego od początku do końca, czystości oraz wychowanie do miłości należą do podstawowych tematów podejmowanych w nauczycielskiej działalności Kościoła²⁷. Prawdę o małżeństwie i rodzinie głoszą kapłani, jak również i ludzie świeccy. Wśród tych ostatnich szczególna rola przypada katechetom, osobom pracującym w poradniach rodzinnych i samym rodzinom²⁸.

²² Zob. Z. Adamek, *Homiletyka*, Tarnów 1992, s. 76.

²³ Zob. K. Mueller, *Homiletyka na trudne czasy*, Kraków 1999.

²⁴ Zob. M. Fijałkowski, *Raport o sytuacji polskich rodzin a duszpasterstwo*, „Roczniki Teologiczne” (2001)68, z. 6, s. 236-237.

²⁵ Zob. W. Broński, *Teksty kazań niedzielnych dla dorosłych „Biblioteki Kaznodziejskiej” i „Współczesnej Ambony” jako źródło przepowiadania homilijnego*, w: *Kościół i historia. Drogi i wzajemne powiązania. Księga pamiątkowa ku czci ks. prof. A. Weissa*, Lublin 2001, s. 71-88.

²⁶ Zob. G. Siwek, *Misje ludowe. Historia – teologia – praktyka*, Kraków 2009.

²⁷ Zob. Red. K. Majdański, *Wychowanie do miłości*, Warszawa 1987; P. Góralczyk, *Problem wychowania miłości*, „Z Pomocą Rodzinie” (1991), nr 1, s. 35-41; tenże, *Rodzina wychowuje do wspólnoty życia, wiary i miłości*, „Pedagogia Christiana” 15(2005), nr 1, s. 209-218.

²⁸ Zob. W. Łydka, *Nauczanie Kościoła*, w: *Słownik teologiczny*, red. A. Zuberbier, Katowice 1998, s. 333-335.

Ważne dla podjętego tematu wydaje się być nauczanie biskupów zawarte w ich listach pasterskich Episkopatu Polski, jak też poszczególnych biskupów²⁹. Istotne w duszpasterstwie rodzin jest właściwe przeżycie patronalnego święta rodzin przypadającego w styczniu, w „Niedzielę św. Rodziny”. Podczas mszy św. w to święto czytane jest każdego roku „Orędzie Episkopatu o małżeństwie i rodzinie”.

Zagadnienia związane z wychowaniem w rodzinie poruszane są jeszcze przy innych okazach. Warto przy tym zaznaczyć, że jest to zależne w dużej mierze od indywidualnej wrażliwości na sprawy rodzinne poszczególnych duszpasterzy³⁰.

3.1.2. Katechizacja

Wymiar wychowawczy nigdy nie był obcy katechezie szkolnej, choć rozmaicie realizowany. Jej istotnym celem – oprócz głoszenia Orędzia Zbawienia – było, jest i będzie kształtowanie postaw. Celem edukacji ma się stać bowiem wszechstronny rozwój ucznia. Zakłada on, poza przekazem wiedzy, umiejętność praktycznego wykorzystania jej przez ucznia oraz kształtowanie jego postaw, w tym również postaw moralnych. Katecheza zredukowana tylko do przekazu wiedzy, do kształtowania umiejętności lub tylko do wychowania byłaby wykoślawiona i niepełna³¹. Doświadczenie katechetyczne potwierdza, że najpierw Kościołowi są potrzebni dobrzy katecheci, a potem programy i katechizmy³².

W ramach szeroko rozumianego duszpasterstwa katechetycznego należy rozpatrywać przygotowanie młodzieży do sakramentu małżeństwa oraz odpowiedzialnego rodzicielstwa. Lekcje religii są najbardziej rozpowszechnioną formą formacji religijnej ludzi młodych. Ważne jest, aby już w wieku szkolnym dokonywało się przygotowanie do pełnienia roli małżonka i rodzica³³. Jednak katecheza szkolna ma swoją specyfikę i nie należy od niej oczekiwać zbyt wiele. Katecheza szkolna w obecnym kształcie pozostawia wiele do życzenia w kwestii nas interesującej. Z różnych względów, nie staje się często

²⁹ Zob. *Duszpasterstwo rodzin i małżeństw. Materiały do katechez i konferencji w roku duszpasterskim 1993/94*, red. E. Szczotok, A. Liskowacka, Katowice 1993; A. Brenk, *Życie duchowe w rodzinie w nauczaniu Sługi Bożego biskupa Wilhelma Pluty*, Poznań 2002.

³⁰ Zob. R. Bieleń, *Kościół katolicki w Polsce promotorem podnoszenia kultury pedagogicznej rodziców*, w: *Dzisiejsze aspiracje katechezy*, red. J. Stala, Kielce 2005, s. 397-398.

³¹ Zob. B. Biela, *Katecheza na dzisiejszą godzinę*, „Teologia Praktyczna” 4(2003), s. 259-269.

³² Zob. J. Bagrowicz, *Katecheza wobec problemów małżeństwa i rodziny*, „Ateneum Kapłańskie” (1974), z. 395, s. 428-438; M. Dziewiecki, *Katecheza a wychowanie prorodzinne*, „Wychowawca” (2007), nr 1, s. 20-23.

³³ Przykładowo w trzeciej klasie licealnej program przewiduje następujące tematy: *Wspieranie chrześcijańskiego stylu życia w rodzinie, Dostrzeganie wartości życia rodzinnego, Pomoc w zrozumieniu istoty i wartości naturalnego planowania rodziny, Dostrzeganie konieczności przygotowania do małżeństwa i rodziny, Wspieranie chrześcijańskiego stylu życia w rodzinie, Poznawanie roli rodziny w społeczeństwie, Umacnianie rodzinnej wspólnoty życia i miłości, Postrzeganie rodziny jako wspólnoty zbawiającej, Poglębianie znajomości życia i misji Świętej Rodziny*. <http://www.kerygma.pl/main.php?op=6&go=5> (dostęp: 3.02.2017).

propozycją wychowawczą pozwalającą przeciwstawić się naciskowi kultury dominującej, która niszczy młodego człowieka i nie pozwala dobrze przygotować się do zadań wychowawczych czekających go w rodzinie.

Omawiając rolę katechizacji prowadzonej w szkołach świeckich nie można pominąć roli, jaką odgrywa szkolnictwo katolickie. Szkoła katolicka jest instytucją mającą podmiotowość kościelną i działającą w systemie edukacji narodowej. Nie stoi ona w opozycji do szkół świeckich. Szkoły katolickie główny nacisk kładą na kształtowanie postaw rodzinnych zakorzenionych w Ewangelii³⁴. W ten sposób pragną uformować człowieka, który w swoim życiu będzie kierował się wartościami chrześcijańskimi, a swoje życie oprze na Chrystusie.

Wychowanie realizowane w szkołach katolickich stawia sobie za cel pełny rozwój duchowy i kulturowy uczniów wyrażający się w odpowiedzialności za siebie i za innych, respektowaniu dobra wspólnego, postawach patriotyzmu, umiłowania tradycji i wrażliwości na drugiego człowieka, poszanowania jego godności, a także w przygotowaniu do życia w rodzinie i do pełnienia ról w społeczeństwie.

Niewątpliwie istotną sprawą w procesie kształtowania kultury pedagogicznej rodziców w Kościele odgrywa tzw. katecheza dorosłych. Przedstawia się ona jako obszar kryjący szereg zagadnień oraz inicjatyw, dla których nie jest rzeczą łatwą znaleźć precyzyjny punkt odniesienia³⁵.

Prowadzona w parafii systematyczna katecheza przedmałżeńska, jest uzupełnieniem tematyki przedmałżeńskiej, którą katecheci w ostatnich klasach szkół zawodowych i średnich z reguły prowadzą. Obejmuje ona kilka konferencji. Na koniec często jest egzamin. Do całości przygotowania katechetycznego narzeczonych dochodzą jeszcze trzy spotkania w poradnictwie rodzinnym, gdzie narzeczeni otrzymują gratisowo pomoce duszpasterskie w formie przystępnie opracowanej broszury o etycznych metodach regulacji płodności. Istnieje potrzeba położenia akcentu na formację, a nie tylko informację w sprawach małżeńskich i rodzinnych, oraz na pogłębiony dialog, co łączy się z wymogiem pracy z niedużą grupą młodzieży.

Katecheza dorosłych, co do typu środowiska, może być realizowana w różnych formach: prywatnej i publicznej, spontanicznej i zinstytucjonalizowanej, systematycznej i okazjonalnej.

Ważną okazją do katechezy dorosłych prowadzonej w Kościele katolickim są przygotowania związane z przyjęciem sakramentów inicjacji chrześcijańskiej (chrztu, bierzmowania i Eucharystii) przez ich dzieci. Ks. R. Czekalski

³⁴ Zob. Rada Szkół Katolickich w Polsce, *Szkoła katolicka w nauczaniu Kościoła. Wybór dokumentów*, Szczecin-Warszawa 2002; *Wychowanie w nauczaniu Jana Pawła II (1978-1999)*, Warszawa 2000; *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001.

³⁵ Zob. K. Misiaszek, *Katecheza dorosłych w dokumentach Kościoła*, w: *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*, red. K. Misiaszek, Warszawa 2002, s. 31-48; tenże, *Zagadnienie katechezy dorosłych według dokumentu „Katecheza dorosłych we wspólnocie chrześcijańskiej”*, w: tamże, s. 49-60.

wymienia katechezę dla rodziców młodzieży przygotowującej się do sakramentu bierzmowania wśród form tradycyjnych katechezy dla dorosłych w Polsce³⁶.

Postępująca sekularyzacja i laicyzacja, także w naszym kraju – pomimo katechezy w szkole – sprawia, że rodzina staje się środowiskiem niezastąpionym dla wychowania religijnego dzieci i młodzieży. Taka sytuacja stanowi wyzwanie dla Kościoła, który pragnie objąć katechezą także rodziców, aby pomóc im w realizacji ich podstawowego zadania, jakim jest przekaz wiary. Rodzice bowiem są pierwszymi katechetami dla swoich dzieci, czynią to w imieniu i w ramach Kościoła, który zaprasza ich do czynnego udziału w dziele ewangelizacji.

3.2. Liturgia Kościoła

Formacja ludzi, zaangażowanych w wychowanie potomstwa według Ewangelii Chrystusa, dokonuje się w dużej mierze przez liturgię Kościoła. „Liturgia jest pierwszym i niezastąpionym źródłem, z którego wierni czerpią prawdziwie chrześcijańskiego ducha”³⁷. W życiu rodziny – liturgia ma być przeżywana jako źródło i szczyt życia religijnego. Liturgia w życiu chrześcijańskiej rodziny stanowi (powinna stanowić) ważny element wychowawczy. Jest ona miejscem i pomocą do uczenia się prawości w myślach i postępowaniu. Życie chrześcijanina powinno być przedłużeniem liturgii. Takie jest generalnie założenie. Dlatego to wezwanie: „Idźcie w pokoju Chrystusa”, które słyszymy na rozesłanie po mszy św., wydaje się być bardzo inspirujące. Liturgia Kościoła nie jest i nie może pozostać odprawianiem niezrozumiałych ceremonii, ale najlepszą okazją do tego, aby doświadczyć Boga i wejść z Nim w dialog miłości kształtujący codzienne życie wiernego.

Działalność Kościoła na rzecz małżeństwa i rodziny należy wiązać z liturgią, ponieważ w niej dokonuje się dzieło uświęcenia ludzi³⁸. Ważną sprawą dla rozwoju rodziny jest przyjmowanie sakramentów świętych³⁹. Chodzi w tym momencie nie tylko o Eucharystię. One nie tylko dają życie Boże poszczególnym członkom rodziny, ale przyczyniają się także do mocniejszej więzi z Bogiem całej wspólnoty domowej. Osiągnięciu tego celu winna sprzyjać cała atmosfera domu rodzinnego, wiara i właściwe usposobienie wszystkich domowników⁴⁰.

Istotną sprawą dla tak rozumianego wychowania jest korzystanie z sakramentów świętych. Małżonkowie chrześcijańscy podejmują przede wszystkim współpracę z łaską chrztu, pełniąc swą specyficzną misję w rodzinie, w społeczeństwie i w Kościele. Drugim etapem inicjacji chrześcijańskiej jest sakrament bierzmowania, który udoskonala łaskę chrztu i dopełnia wtajemniczenia chrześcijańskiego.

³⁶ Zob. R. Czekalski, *Formy katechezy dorosłych w Polsce – realizacja, możliwości, projekty*, w: *Katecheza w Kościele i dla Kościoła*, red. R. Czekalski, Płock 2006, s. 135.

³⁷ Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, nr 14 [dalej: KL].

³⁸ Por. tamże, nr 2.

³⁹ Zob. S. Czerwik, *Wtajemniczenie chrześcijańskie*, w: *Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego*, red. Kudasiewicz, Warszawa 1981, s. 9-16.

⁴⁰ Zob. J. Wysocki, *Rytuał rodzinny*, Włocławek 1999, s. 466.

Sakramentem, który umacnia i konsekruje małżonków do obowiązków i godności stanu, jest sakrament małżeństwa⁴¹. Jest on również środkiem uświęcania małżonków oraz całej wspólnoty⁴². Inicjuje i inspiruje akty uwielbienia Boga, dziękczynienia i prośby. Poprzez sakrament małżeństwa Jezus towarzyszy małżonkom przez całe ich życie.

W życiu małżeńskim i rodzinnym sakrament pokuty i pojednania ma również dużą rolę do spełnienia⁴³, ponieważ sakrament ten odbudowuje oraz udoskonala przymierze i komunię rodzinną⁴⁴. Uczestniczenie w tym sakramencie we wspólnocie rodzinnej jest wychowawcze, zarówno dla dzieci, jak i dla rodziców. Oboje rodzice mogą pomóc dziecku w przygotowaniu się do przyjęcia tego sakramentu, zwłaszcza w zrobieniu rachunku sumienia.

Natomiast w celebracji eucharystycznej rodzice są kształtowani przez słowo Boże, aby rozpoznać Chrystusa przy łamaniu Chleba eucharystycznego i przyjąć Komunię sakramentalną. Komunia ta jest źródłem zbawienia, jeśli jest równocześnie duchowa – realizująca związek osobowy i eklezjalny z Chrystusem w wierze i miłości, dokonuje się dzięki łasce Ducha Świętego. Wierni z Chrystusem składają Bogu Ojcu dziękczynienie i uczą się siebie składać Mu w ofierze⁴⁵.

Warto jeszcze zauważyć, że rodzice, na mocy wspólnego kapłaństwa, które otrzymują w sakramencie chrztu, mogą sprawować pewne sakramentalia. Celebrowanie wspólnotowe sakramentaliów (np. błogosławieństwa) wyznacza szczególną rolę rodzicom. Podkreśla to inny dokument soborowy: „Przy pomocy słowa i przykładu winni być dla dzieci swoich pierwszymi zwiastunami wiary”⁴⁶.

Należy też dowartościować nauczanie i przykład życia rodzinnego świętych i błogosławionych, które prezentuje Kościół wskazując, że osiągnęli oni świętość na drodze realizacji powołania małżeńskiego przez wypełnienie woli Ojca. Wszystkie ich czyny rodzicielskie stały się czynami zbawczymi.

Warto podkreślić, że rodzice mają wiele innych okazji w ciągu roku liturgicznego do ubogacenia wewnętrznego i pogłębienia swojej kultury pedagogicznej. Ciekawe sugestie można znaleźć w *Rytuale rodzinnym* autorstwa biskupa Józefa Wysockiego⁴⁷.

⁴¹ Por. Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, nr 48.

⁴² Zob. J.S. Szymczak, *Sakrament małżeństwa drogą wzrostu Kościoła*, Łomianki 2001.

⁴³ Zob. J. Śledzianowski, *Małżeństwo a sakrament pokuty*, w: *Program Duszpasterski na rok 1993/94. Ewangelizacja wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej*, red. Komisja Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego, Katowice 1993, s. 245-256.

⁴⁴ Por. FC, nr 58.

⁴⁵ J. Lewandowski, *Eucharystia dar i ofiara*, Ząbki 2005; R. Cantalamessa, *Eucharystia nasze uświęcenie*, Warszawa 2005, s. 291-293.

⁴⁶ Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, nr 11.

⁴⁷ J. Wysocki, *Rytuał...*, dz. cyt.

Także rekolekcje parafialne stają się kolejną szansą na ukazywanie wartości i piękna powołania małżeńskiego i rodzicielskiego. Dlatego ważne jest, aby podczas rekolekcji nie zabrakło nauk stanowych dla mężczyzn, kobiet i małżonków oraz młodzieży przygotowującej się do zawarcia sakramentu małżeństwa. Ważne jest, by rekolekcjonista uwrażliwił obecnych na wielką rolę, jaką pełnią małżonek i małżonka, ojciec i matka. Kapłan może zachęcić obecnych na takim spotkaniu do poszerzania wiedzy o rodzinie poprzez wskazanie odpowiednich lektur i prasy katolickiej. Ponadto bardzo ważnym elementem rekolekcji jest przeprowadzenie nabożeństwa pokutnego, podczas którego, duszpasterz winien wskazać na ważność sakramentu pokuty i pojednania w małżeństwie, omówić problemy i zagadnienia etyczne związane z pełnieniem roli małżonków i rodziców, podać przykładowy rachunek sumienia dla małżonków, dzieci i młodzieży, oraz umożliwić przystąpienie do sakramentu pokuty i pojednania.

3.3. Działalność pasterska

Działalność pasterska Kościoła jest służebną postawą wobec wszystkich małżeństw i rodzin. Opiera się ona na przykładzie Chrystusa, który przyjął postać sługi (por. Flp 2, 6) i przyszedł po to, aby służyć (por. Łk 22, 26). Chrystus wskazał na potrzebę służenia bliźnim. Posługa ta jest oddaniem się do dyspozycji innych i wyjściem z własnego egoizmu oraz żądzy panowania (por. Mk 10, 42-45)⁴⁸.

Działania pasterskie Kościoła wobec małżeństwa i rodziny mają podwójny charakter: pośredni, kiedy w ramach duszpasterstwa ogólnego promuje się wartości pojedynczych osób widzianych w kontekście rodziny i porusza się wątki rodzinne lub charakter bezpośredni, kiedy ma miejsce pierwszoplanowe i systematyczne zajmowanie się małżeństwem i rodziną w tzw. duszpasterstwie rodzin. Skupmy teraz uwagę na tym drugim rodzaju działań.

3.3.1. Duszpasterstwo rodzin

Duszpasterstwo rodzin, chcąc adekwatnie odpowiedzieć na wyzwania stojące przed nim w dziele wspierania rodziny, stara się mieć jasno określoną wizję własnej tożsamości. Obejmuje ono „różnorodne formy pastoralnego działania Kościoła, dotyczące osób żyjących w małżeństwie i rodzinie lub przygotowujących się do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny. W obliczu przemian zachodzących we współczesnym świecie, duszpasterstwo rodzin należy uznać za jedno z najważniejszych zadań Kościoła”⁴⁹.

Jednym z zadań, jakie stawia sobie duszpasterstwo rodzin jest oparcie formacji apostołskiej i wychowawczej rodziców na prawdzie o sakramentalności małżeństwa⁵⁰. Wynika z niej, iż „działalność rodziców nie jest działalnością

⁴⁸ Zob. R. Kamiński, *Duszpasterstwo w świecie pluralistycznym*, Lublin 1997, s. 154-156.

⁴⁹ B. Mierzwiński, *Duszpasterstwo rodzin*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fijałkowski, Lublin 2006, s.737.

⁵⁰ Zob. E. Ozorowski, *Małżeństwo i rodzina jako związek ludzi wierzących w Chrystusie*, „Studia Teologiczne Białystok-Drohiczyń-Łomża” 24(2006), s. 13-23.

drugorzędną, dodaną z zewnątrz, działalnością na czyjeś zlecenie. Na mocy udziału sakramentalnego w trojkiej posłudze Chrystusa i Kościoła jest to ich najbardziej własna i niezbywalna działalność⁵¹.

W działalności duszpasterskiej wyróżnić można wiele form pracy z rodzinami⁵². Część formacji małżonków i rodziców ma charakter okazjonalny i związana jest ze spontanicznymi spotkaniami duszpasterzy z członkami rodziny z okazji ich pobytu w kościele, w pomieszczeniach przykościelnych lub w ramach wizyty duszpasterskiej w domu rodzinnym. Każda okazja sprzyja nawiązaniu dialogu i podpowiedziom formacyjnym. Natomiast zasadniczą część formacji małżonków i rodziców jest zorganizowana i realizowana w sposób systematyczny. Duszpasterze przekazują małżonkom i rodzicom potrzebne im treści formacyjne oraz zachęcają ich do życia wiarą i pomagają w weryfikowaniu ich codziennego postępowania.

Szczególnie ważnym zadaniem duszpasterstwa rodzin w dziedzinie kształtowania kultury pedagogicznej rodziców jest sakramentalne orientowanie omawianego duszpasterstwa. To ukierunkowanie duszpasterstwa rodzin polega na częstym sprawowaniu tych „skutecznych znaków łaski”⁵³ dla małżeństw i rodzin oraz dla ich członków branych w kontekście wymienionych wspólnot⁵⁴. Działanie to otwiera szerokie możliwości przed duszpasterstwem rodzin, rzeczywistość sakramentalna bowiem stanowi istotę wewnętrznego życia Kościoła, a więc również Kościoła domowego.

Aby duszpasterstwo rodzin dobrze funkcjonowało i świadczyło kompetentną pomoc rodzinie, potrzebni są należycie przygotowani pracownicy. Do nich należą osoby duchowne i świeckie. Każda diecezja ustala we własnym zakresie formy i treść przygotowania kandydatów do pracy w duszpasterstwie rodzin. Troszczy się jednocześnie o podnoszenie kwalifikacji świeckich i duchownych pracowników tego duszpasterstwa. W Polsce przygotowanie do pracy w duszpasterstwie rodzin odbywa się według trzech różnych sposobów. Pierwszym są diecezjalne kursy dla świeckich współpracowników duszpasterstwa rodzin⁵⁵. Innym sposobem są diecezjalne studia rodziny⁵⁶. Kolejnym sposobem szkolenia pracowników duszpasterstwa rodzin są studia uniwersyteckie.

⁵¹ J. Wilk, *Duszpasterstwo rodzin: próba określenia jego istoty*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 28(1980), z. 6, s. 75.

⁵² Zob. A. Przybecki, *Duszpasterstwo w Polsce. Poszukiwania nowych form obecności*, Poznań 2001.

⁵³ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, nr 1131.

⁵⁴ Zob. R. Bieleń, *Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce. Uwarunkowania – zadania – prognozy*, Lublin 2001, s. 376-389.

⁵⁵ W 1999 r. kursy dla świeckich współpracowników duszpasterstwa rodzin były prowadzone na terenie 14 diecezji, podczas gdy w 25 pozostałych diecezjach przygotowywanie pracowników poradni rodzinnych prowadzone było w ramach diecezjalnych studiów rodziny. Zob. Krajowy Ośrodek Duszpasterstwa Rodzin, *Dane o duszpasterstwie rodzin dla ministra Kapeiry*, Warszawa 1999.

⁵⁶ Zob. K. Wojacek, *Kształtowanie katolickiej koncepcji małżeństwa w diecezjalnym studium rodziny. Studium pastoralne*, Opole 1997, s. 11-12, 85-120.

W sposób szczególny działalność naukowo-dydaktyczną poświęconą małżeństwu i rodzinie prowadzi w Polsce coraz większa liczba uniwersytetów.

Kościół w Polsce, a szczególnie jego duchowieństwo, należał do pierwszych, gdzie dostrzeżono zasięg współczesnych zagrożeń rodziny i jeden z pierwszych, który przeciwstawił się temu w sposób zorganizowany. Wspomnieć tu należy o przyznaniu priorytetowej roli sprawom małżeńskim i rodzinnym w długofalowym programie duszpasterskim, jaką była Wielka Nowenna Tysiąclecia⁵⁷. Niekwestionowane zasługi na polu pracy na rzecz rodzin we wspomnianym okresie ponieśli prymas S. Wyszyński, biskup W. Pluta, K. Wojtyła, K. Majdański (zanim jeszcze zostali biskupami) i świeccy katolicy, jak np. W. Majdański, Teresa Strzembosz, Wanda Półtawska, Włodzimierz Fijałkowski oraz Barbara i Jan Kłyszowie i wiele innych osób.

3.3.2. Przygotowanie do życia w małżeństwie i rodzinie

W maju 2003 r. Konferencja Episkopatu Polski, realizując zalecenie zawarte w adhortacji *Familiaris consortio*, wydała *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*. Wśród spraw szczególnie zaakcentowanych przez Episkopat Polski w tym dokumencie odnaleźć można kwestie nas interesujące, związane z kulturą pedagogiczną rodziców. Drugi rozdział tego dokumentu poświęcony jest przygotowaniu do małżeństwa i do życia w rodzinie. Składają się nań trzy punkty poświęcone przygotowaniu dalszemu, bliższemu i bezpośredniemu.

Wskazując na trzy etapy przygotowania do małżeństwa, adhortacja apostołska *Familiaris consortio* podkreśla zaangażowanie wspólnoty kościelnej w każdy z nich. „Rodzina i cała wspólnota kościelna powinny poczuwać się do współdziałania w poszczególnych etapach przygotowania do małżeństwa”⁵⁸. Przygotowanie dalsze, które rozpoczyna się w dzieciństwie i kontynuowane jest na wszystkich etapach szkolnych i katechetycznych⁵⁹, wymaga więc również stosownego duszpasterskiego wsparcia. „Trzeba podkreślić niezastąpioną rolę wychowawczą rodzinnego domu”⁶⁰; „Duszpasterstwo rodzin ma na celu przede wszystkim wspomaganie rodzin”⁶¹.

Wychowanie dzieci i młodzieży do miłości stanowi podstawę wychowania do życia w małżeństwie i rodzinie, a głównymi wychowawcami są tutaj rodzice. Zadaniem pozostałych pedagogów jest wspieranie rodziców na zasadzie pomocniczości. Duszpasterstwo rodzin stara się wspierać rodziców, pomagając im tworzyć ze swych rodzin „wspólnoty życia i miłości”, zapewniając im możliwość podnoszenia ich kultury pedagogicznej oraz aktywizując ich obecność w szkole i w organizacjach monitorujących środki społecznego przekazu. Troszczy się też o odpowiedni poziom katechezy o miłości dla dzieci i mło-

⁵⁷ Zob. A. Skreczko, *Troska Kardynała S. Wyszyńskiego o rodzinę polską w okresie przygotowania do obchodów Milenium Chrztu Polski*, „Studia nad Rodziną” 2(2001), s. 79-93.

⁵⁸ FC, nr 66.

⁵⁹ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*, nr 19 [dalej: DDR].

⁶⁰ Tamże, nr 20.

⁶¹ Tamże, nr 7.

dzieży, z właściwym programem realizowanym przez kompetentnych wychowawców⁶².

Formacja młodzieży w czasie przygotowania bliższego ma miejsce w czasie katechezy szkolnej, ale także powinna przybierać formę rocznej katechezy przyparafialnej. Roczna katechizacja przedmałżeńska (program optymalny) to „co najmniej 25 spotkań, analogicznie do przygotowania przed I Komunią Św., czy przed bierzmowaniem”⁶³. „Jeśli z poważnych racji, nie było możliwe powyższe przygotowanie (...) należy podjąć skróconą katechizację przedmałżeńską, w formie przynajmniej 10 spotkań”⁶⁴.

Przygotowanie bliższe ma być rodzajem katechumenatu przed narzeczeństwem i przed zawarciem małżeństwa. Ma to być czas nie tylko przekazywania określonej wiedzy, ale również formacji⁶⁵. Stąd powinna ona spełniać ważną rolę w procesie przygotowania do rodzicielstwa.

Ostatnim rodzajem przygotowania do zawarcia sakramentu małżeństwa jest przygotowanie bezpośrednie. Obejmuje ono kilka elementów: spotkanie w kancelarii z duszpasterzem, trzy katechezy przedślubne, co najmniej trzy spotkania w poradni życia rodzinnego, spowiedź przedślubną i rozmowę z narzeczonymi dotyczącą ich wiedzy religijnej⁶⁶.

Pomimo ustawicznych wysiłków podejmowanych przez Kościół katolicki w Polsce na omawianym polu, młodzież zawierająca małżeństwo sakramentalne wykazuje wciąż braki odpowiedniego przygotowania do pełnienia ról rodzicielskich⁶⁷.

3.3.3. Poradnictwo rodzinne

Ważną dziedziną działalności kościelnej na rzecz kształtowania kultury wychowawczej rodziców jest działalność katolickich poradni rodzinnych⁶⁸. Poradnictwo to jest specjalnym rodzajem osobowego kontaktu pomocnego. Dokonuje się ono przez wzajemne odniesienia, relacje, spotkania. Narzędziem kontaktu osobowego jest rozmowa, dialog. Kontakt osobowy, w odróżnieniu od kontaktu rzeczowego, instrumentalnego, jest kontaktem interpersonalnym, w który zaangażowany jest cały człowiek, jego świat myśli, wyobrażeń i postaw. Celem pomocnego kontaktu osobowego jest szeroko, ale konkretnie rozumiana, bezinteresowna relacja interpersonalna, niezależnie od tego, czy jest to wsparcie materialne czy duchowe w trudnych sytuacjach życiowych.

W parafialnych poradniach rodzinnych mogą znaleźć pomoc małżonkowie przeżywający różnego rodzaju trudności, które oprócz spotkań edukacyjnych

⁶² Por. tamże, nr 19-23, 61, 65.

⁶³ Tamże, nr 25.

⁶⁴ Tamże, nr 26.

⁶⁵ Por. tamże, nr 24.

⁶⁶ Por. tamże, nr 27.

⁶⁷ Zob. *Katechizm dla dorosłych. Polska adaptacja Katechizmu Kościoła Katolickiego*, Kraków 1999, s. 147.

⁶⁸ Zob. A. Skreczko, *Katolicka poradnia rodzinna*, w: *Leksykon...*, dz. cyt., s. 355-358; tenże, *Katolickie poradnictwo małżeńskie i rodzinne*, w: *Leksykon...*, dz. cyt., s. 358-360.

z narzeczonymi często są dla małżonków poradniami tzw. „pierwszego kontaktu”. W dzisiejszych czasach czymś naturalnym jest korzystanie z fachowej pomocy osób kompetentnych, które służą pomocą i radą także w sprawach dotyczących szczęścia małżeńskiego i rodzinnego, a także pomagają małżeństwom niesakramentalnym, których liczba wciąż rośnie⁶⁹.

Wśród szerokiego zakresu zadań, jakie stoją przed katolickim poradnictwem należy wymienić szczególnie: ukazywanie właściwego wymiaru miłości małżeńskiej i rodzinnej, w tym czystości przedmałżeńskiej i małżeńskiej; uwrażliwianie na godność każdego człowieka od chwili poczęcia do naturalnej śmierci; kształtowanie postaw prorodzinnych; nauczanie zasad odpowiedzialnego rodzicielstwa, w tym metod diagnostycznych rozpoznawania okresów płodności małżeńskiej; pomoc w rozwiązywaniu konfliktów małżeńskich, rodzinnych oraz problemów wychowawczych i religijnych⁷⁰.

3.3.4. Wizyta duszpasterska

Kolęda jest w Polsce podstawową i powszechnie stosowaną praktyką duszpasterską z okazji Świąt Bożego Narodzenia. II Polski Synod Plenarny mówi wyłącznie o niej zaznaczając, że ma ona na celu nawiązanie lub pogłębienie kontaktu z rodziną⁷¹. Również *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* wymienia jedynie tę formę odwiedzin i zaleca podtrzymywanie tej tradycji. Wymieniony dokument zwraca uwagę, że kolęda powinna obejmować całość parafii, tj. wszystkie rodziny, również te obojętne religijnie i zaniedbane oraz innych wyznań lub niewierzących. Kolęda ma być czasem modlitwy, błogosławieństwa domu, głębokiej rozmowy duszpasterskiej oraz zapoznania się ze stanem religijno-moralnym rodziny⁷².

Kapłan, przez przyjęcie urzędu posługiwania duszpasterskiego, jest zobowiązany na mocy *Kodeksu Prawa Kanonicznego* do odwiedzania parafian celem wzajemnego poznania się. Czytamy tam: „proboszcz winien nawiedzać rodziny, uczestnicząc w troskach wiernych, zwłaszcza niepokojach i smutku oraz umacniając ich w Panu, jak również – jeśli w czymś nie domagają – roztropnie ich korygując. (...) Stara się wreszcie o to, by małżonkowie i rodzice otrzymali pomoc do wypełniania własnych obowiązków oraz popiera wzrost życia chrześcijańskiego w rodzinach”⁷³.

⁶⁹ Zob. A. Młotek, *Troska duszpasterska o małżeństwa niesakramentalne*. „Homo Dei” (1982), nr 2, s. 110-119; M. Paciuszkiewicz, *Słabość i moc. O ludziach żyjących w związkach niesakramentalnych*, Żąbki 1996; T. Wielebski, *Duszpasterstwo małżeństw niesakramentalnych*, w: *Duszpasterstwo specjalne*, red. R. Kamiński, B. Drózd, Lublin 1998, s. 291-309.

⁷⁰ Zob. Red. A. Kargulowa, *Spoleczne i jednostkowe znaczenie poradnictwa*, Wrocław 1982; T. Kukołowicz, *Poradnictwo z pomocą rodzinie*, w: *Z badań nad rodziną*, red. T. Kukołowicz, Lublin 1984, s. 175-181.

⁷¹ „Wizyta duszpasterska, jaką duszpasterze składają swoim wiernym przy okazji tzw. kolędy, powinna służyć pomocą w nawiązywaniu lub pogłębieniu kontaktu z rodzinami”, Konferencja Episkopatu Polski, *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001, s. 44.

⁷² Por. DDR, nr 56.

⁷³ KPK, kan. 529 § 1.

Wizyta duszpasterska w domu rodzinnym jest (może być) także okazją do kształtowania kultury pedagogicznej rodziców. Wprawdzie jest to krótka wizyta, ale zapewnia ona kapłanom bezpośrednie poznanie warunków rodzinnych oraz ułatwia lepsze nawiązanie relacji personalnej i głębsze poznanie problemów wychowawczych dzięki intymności związanej z ograniczeniem spotkania do grona jednej rodziny. Stwarza to możliwość przekazania rodzicom chociaż ogólnych wskazówek wychowawczych⁷⁴. Trudno jest określić, na ile ta okazja jest wykorzystywana realnie. Można przypuszczać, że przynajmniej częściowo rodzice korzystają z tych spotkań i uwrażliwiają się na sprawy związane z wychowaniem dzieci, jak też pogłębiają motywację do samorozwoju. Nie należy oczywiście przeceniać tych spotkań, ale też lekceważyć. Każdy bowiem kontakt duszpasterski powinien być właściwie wykorzystany. Wzorem tu jest sam Chrystus, który chętnie odwiedzał zaprzyjaźnione rodziny, np. Marię i Martę⁷⁵.

Współcześni teologowie pastoralności zalecają jeszcze inne formy. Oprócz kolędy proponują: przywitanie nowo przybyłych do parafii, udział w uroczystościach rodzinnych, akcję charytatywną oraz odwiedziny chorych i niepełnosprawnych⁷⁶. Odwiedziny danej rodziny i zapoznanie się na miejscu z jej problemami i bolączkami materialnymi i duchowymi pozwalają na udzielanie im adekwatnej pomocy.

Należy zauważyć jeszcze jedną formę, która dla podjętego tematu może okazać się istotna. Chodzi mianowicie o odwiedziny rodzin z dziećmi zaniechanymi wychowawczo. Rodzina, która ma problemy wychowawcze ze swoimi dziećmi wymaga szczególnej troski ze strony księży i pracowników duszpasterstwa rodzin. O zaistnieniu takich trudności najszybciej może przekonać się katecheta lub duszpasterz podczas odwiedzin takiej rodziny. Pierwszym zadaniem jest dobra diagnoza, czyli rozpoznanie przyczyn zaistniałej sytuacji, aby następnie wyjście z właściwą pomocą.

O potrzebie takiej działalności świadczy choćby ten fakt, że rodzicom coraz trudniej w dzisiejszych czasach realizować funkcję wychowawczą. Kościół nie może pozostać bierny i powinien wykorzystywać wszystkie możliwe sposoby, aby wesprzeć rodzinę w realizacji zadań związanych z rodzicielstwem.

3.3.5. Zrzeszenia kościelne wspierające rodzinę

Obok form osobistego uczestnictwa w życiu i misji Kościoła występują formy uczestnictwa zrzeszonego: ruchy, stowarzyszenia, grupy i wspólnoty⁷⁷. Te eklezjalne zrzeszenia, mniej lub bardziej zorganizowane, są szczególnie

⁷⁴ Zob. R. Bieleń, *Kościół katolicki w Polsce promotorem podnoszenia kultury pedagogicznej rodziców*, w: *Dzisiejsze aspiracje katechezy*, red. J. Stala, Kielce 2005, s. 385-406.

⁷⁵ Zob. K. Nawrocki, *Kontakty parafian z duszpasterzem*, „Homo Dei” (1985), nr 3, s. 214.

⁷⁶ Zob. T. Wielebski, *Chorych duszpasterstwo*, w: *Leksykon...*, dz. cyt., s. 143-147; tenże, *Duszpasterstwo chorych w Polsce. Kierunki rozwoju*, „Ateneum Kapłańskie” (2007), z. 587, s. 314-335.

⁷⁷ Por. ChL, nr 29.

miejszem uobecniania się Kościoła, w sposób jednoznaczny przynależą do Kościoła, z nim się utożsamiają, rozumiejąc jego naturę oraz misję⁷⁸.

Zrzeszenia kościelne wspierające rodzinę są odpowiedzią na rodzące się potrzeby. W świecie współczesnym tradycyjny model rodziny jest narażony na wiele niebezpieczeństw. Przede wszystkim dotyczą one osłabienia trwałego charakteru małżeństwa i zastępowania go związkami nieformalnymi. Znaczne zagrożenie stanowią próby uznania za rodzinę związków między osobami tej samej płci, brak poszanowania prawa do życia oraz propagowanie liberalnych systemów wychowawczych. Rozluźnienie więzi rodzinnych i relatywizacja wierności małżeńskiej też nie są bez znaczenia. Dlatego rodzina pozostawiona sama sobie często jest bezradna wobec tendencji liberalizujących lub nawet negujących jej religijny wymiar. Poza tym nierozwiązane problemy rodzinne mogą negatywnie wpływać na przeżywanie wiary. W takiej sytuacji szczególną formą pomocy dla rodzin jest tworzenie, rozwijanie i promowanie ruchów, stowarzyszeń, wspólnot i grup, które tworzą środowiska chrześcijańskie i wspierają rodziny w rozwoju życia zgodnego z wiarą.

Powstawanie i szybki wzrost ruchów, wspólnot i stowarzyszeń religijnych jest szczególnym fenomenem czasów posoborowych⁷⁹. Zaczęły się one rozwijać w Polsce w latach 60-tych XX w. Istniejące wcześniej stowarzyszenia chrześcijańskie zostały w Polsce zlikwidowane przez reżim komunistyczny w 1950 r. Dopiero od 1989 r. stowarzyszenia mogą być na nowo rejestrowane w sądach i swobodnie prowadzić działalność statutową. W latach 60-tych i 70-tych rozwijały się natomiast w parafiach grupy nieformalne i kościelne ruchy charyzmatyczne. Do Polski zostały przeszczepione niektóre ruchy charyzmatyczne z zagranicy⁸⁰, ale powstały także rodzime ruchy⁸¹. W. Przygoda twierdzi, że „rozwój zrzeszeń katolików świeckich miał w Polsce swoje apogeum na przełomie lat 70-tych i 80-tych XX w. W latach 90-tych nastąpiła stabilizacja rozwoju zrzeszeń religijnych. Część katolików pozostała u dawnych ruchach nieformalnych, część z nich przyłączyła się do powstałych po 1989 r. stowarzyszeń”⁸².

Po Soborze Watykańskim II w teorii i praktyce pastoralnej powrócono do sformułowanej w Kościele pierwotnym kategorii rodziny jako Kościoła domowego. Dowartościowanie małżeństwa i rodziny w kontekście eklezjalnym za-

⁷⁸ Zob. B. Mierzwiński, J. Czaplicki, *Znaczenie pierwszych wspólnot chrześcijańskich w refleksji nad kościelnymi ruchami odnowy*, w: *Dziś i jutro ruchów kościelnych*, red. W. Nowacki, J. Czaplicki, Pelplin 2005, s. 127-143.

⁷⁹ Zob. M. Ozorowski, *Ruchy kościelne wezwaniem do współodpowiedzialności za Kościół*, w: *Dziś i jutro ...*, dz. cyt., s. 99-106.

⁸⁰ Np. Neokatechumenat, Comunione e Liberazione, Odnowa w Duchu Świętym, Focolari, Ruch Szensztacki, Wiara i Światło i inne.

⁸¹ Np. Ruch Światło-Życie – zorganizowany przez ks. F. Blachnickiego; Ruch Rodzin Nazaretańskich – założony przez ks. T. Dajczera i inne.

⁸² W. Przygoda, *Apostolat świecki w Polsce w czterdzieści lat po Soborze Watykańskim II*, „Teologia Praktyczna” 7(2006), s. 53.

owocowało rozwojem wielu inicjatyw zmierzających do uwytatnienia podmiotowości rodziny i jej znaczenia w budowaniu wspólnoty Kościoła. Jedną z cennych inicjatyw duszpasterstwa rodzin jest tworzenie, popieranie i troska o rozwój ruchów, stowarzyszeń i grup troszczących się o rodzinę.

Zaangażowanie rodziców, jak też innych członków rodziny, w życie konkretnego ugrupowania daje okazje nie tylko do pogłębienia własnej wiary, ale również żywszego zaangażowania się na polu rodzinnego wychowania.

3.3.6. Media katolickie

Działanie Kościoła jest działaniem duszpasterskim i to właśnie w tym szeroko pojętym duszpasterstwie mieści się prawda o wykorzystaniu środków społecznego przekazu⁸³. Korzystanie z informacji zawartych w mass mediach może rozwijać świadomość pedagogiczną rodziców – pomagać lepiej zgłębiać problemy wychowawcze, rozszerzać horyzonty myślenia i dostarczać materiału do wspólnej rozmowy w gronie rodzinnym. Rodzice czerpią swoją wiedzę w dużej mierze z telewizji, z radia, z prasy, z publikacji książkowych oraz Internetu.

Kościół w Polsce, po latach restrykcji, zaczął od 1989 r. rozwijać na nowo media katolickie – czy to samodzielnie, czy też w ramach mediów publicznych bądź komercyjnych⁸⁴. Docenia wartość Internetu jako środka ewangelizacji we współczesnych czasach. Co jakiś czas wychodzą dokumenty kościelne, w których rodzice mogą znaleźć praktyczne wskazówki dotyczące poprawnego wykorzystania tego popularnego środka przekazu do celów formacji własnej, jak też swoich dzieci. Poważnym bowiem obowiązkiem rodziców jest prawidłowe kształtowanie sumień dzieci i rozwijanie w nich zmysłu krytycznego, aby uczyły się oceniać media i korzystać z nich⁸⁵. „Dla całych rodzin – rodziców i dzieci – pomocne może być wspólne studiowanie i omawianie problemów i korzyści, jakie niosą środki przekazu”⁸⁶.

Rodzice, nie wychodząc z własnego domu, nie ponosząc dodatkowych kosztów mogą przez Internet poszerzają swoją potoczną wiedzę na temat wychowania o wiedzę naukową. Muszą jednak nieustannie czuwać nad wyborem właściwych stron, aby nie sięgać po informacje, które mogą bardziej zaszkodzić, niż pomóc rodzicom w wychowywaniu dzieci.

W Kościele polskim istnieje wiele pism katolickich, które służą kształtowaniu poziomu kultury pedagogicznej rodziców. Tematyka wychowania w rodzinie obecna jest w przeważającej większości programów katolickich i w katolickich publikacjach, systematycznie lub okazjonalnie. Kościół katolic-

⁸³ Zob. Red. F. Adamski, *Kościół a kultura masowa*, Kraków 1987.

⁸⁴ Zob. T. Goban-Klas, *Mass media w Polsce 1989-1992. Rekonstrukcja sfery publicznej*, Kraków 1992; P. Wojciechowski, *Transformacja społeczno-polityczna w Polsce a rozwój katolickich i kościelnych mediów i ośrodków informacyjnych* [mps UKSW], Warszawa 1998.

⁸⁵ Por. FC, nr 76.

⁸⁶ Papińska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w środkach społecznego przekazu*, Watykan 2000, s. 25.

ki, chcąc promować dobre programy i publikacje wspierające rodziny w ich powołaniu wychowawczym, zachęca do oglądania programów, słuchania audycji lub czytania prasy katolickiej (m.in. w trakcie ogłoszeń duszpasterskich w czasie mszy św.). Kościół w Polsce prowadzi także sieć bibliotek klubów parafialnych, w których można przeczytać, obejrzeć lub wypożyczyć literaturę lub programy z dziedziny kształtowania kultury pedagogicznej rodziców. Trudno jest określić jak skuteczna to praca, ale niewątpliwie należy wziąć ją pod uwagę w omawianym temacie. Ważna w tym jest troska Kościoła o właściwe podejście do korzystania z mediów. Kardynał Zenon Grocholewski stwierdza, że „wszechstronność i skala oddziaływania mediów jest obecnie tak potężna, dla dobra, ale i dla zła, dla prawdy, ale i dla kłamstwa, że chcąc nie chcąc, musimy uczyć się mediów, by z nich korzystać i by w nich pracować”⁸⁷. Zazwyczaj publikacje dotyczące wpływu mediów na wychowanie chrześcijanina utrzymane są w tonie postulatycznym, gdzie pojawiają się próby określenia, jakie media powinny być, aby ich oddziaływanie wychowawcze miało charakter pozytywny⁸⁸.

Jest dużo możliwości coraz lepszego wykorzystania przez Kościół mediów w szeroko rozumianej pedagogizacji rodziców. Wiele zależy od tzw. medialnego przygotowania osób zajmujących się duszpasterstwem rodzin. Każda inicjatywa idąca w kierunku poprawienia korzystania z mediów w rodzinie przyczyni się niewątpliwie do jej dobra. Duszpasterze i osoby świeckie zaangażowane w działalność duszpasterstwa rodzin powinni widzieć nie tylko zagrożenia płynące z korzystania z mediów, ale również pozytywne. Współczesne społeczeństwo określane bywa jako medialne i powinno w Kościele mieć swojego sprzymierzeńca. Kultura pedagogiczna rodziców nie może być kształtowana przez media jedynie na sposób świecki. Chrześcijanie, tak nadawcy, jaki i odbiorcy, powinni czuć się bardziej odpowiedzialni za przekaz medialny oraz za jego ewangelizacyjny wymiar.

Zakończenie

Celem niniejszego opracowania było ukazanie wsparcia kościelnego współczesnej rodzinie w wypełnianiu zadań rodzicielskich. Posługa Kościoła w tym obszarze nie ogranicza się do działań jedynie osób duchownych, ale stanowi sumę wielu inicjatyw podejmowanych przez osoby świeckie zaangażowane w duszpasterstwie rodzin.

Należy jeszcze podkreślić, że w perspektywie współczesnego świata, w którym często prawdziwy obraz Boga, małżeństwa i rodziny, spraw wychowania, etyki i moralności jest zafałszowany, spotkania takie podczas, których

⁸⁷ Z. Grocholewski, *Nagła potrzeba edukacji lub „en Christo paideia”*, w: *Edukacja katolicka: szanse i zagrożenia*, red. K. Bieliński, Toruń 2009, s. 13.

⁸⁸ Zob. *Religia a mass media. Znaczenie środków społecznego przekazu w kulturze religijnej Polski*, red. W. Zdaniewicz, Ząbki 1997.

Kościół głosi, małżonkom i rodzinom prawdę o zamiśle Bożym wobec małżeństwa i rodziny, nieskończoną miłość Boga do człowieka oraz przekazuje treści wychowawcze, jakie są zawarte w Piśmie Świętym, niewątpliwie pomagają małżonkom i rodzinom w wypełnianiu ich życiowego powołania.

O ile działania ze strony Kościoła skierowane na dzieci zyskały sobie powszechne uznanie, o tyle zwracanie się w kierunku rodziców wymaga ciągle jeszcze nowych przemyśleń i modyfikacji. Jest wiele do poprawienia i udoskonalenia w omawianej sferze działalności kościelnej. Przychodzą wciąż nowe wyzwania, ale też i nowe pomysły.

PARENTHOOD AS A SHARED RESPONSIBILITY OF THE FAMILY AND THE CHURCH

Summary

Parenthood is given and assigned first to parents, but also to all communities which are concerned with children's upbringing. One needs to take into account the country, which acts through education, but also the media. One cannot forget the Church either. This paper shows the church's support for the contemporary family in fulfilling parental duties. Church's service in that respect is not limited to the activities of the clergy, but is a sum of numerous initiatives undertaken by the laity involved in the Family Ministry.

Key words: parenthood, upbringing, family, the Church, Family Ministry.